

Nil'in Tanrı Kralları

God Kings of The Nile

Yüksek Lisans Öğrencisi Mercan Buse NAKİBOĞLU¹

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun
- nakiboglumercan@gmail.com · ORCID > 0009-0009-8759-9004

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Kitap İncelemesi/Book Review

Geliş Tarihi/Received: 31 Ocak/January 2024

Kabul Tarihi/Accepted: 16 Nisan/April 2024

Yıl/Year: 2024 | **Sayı – Issue:** 56 | **Sayfa/Pages:** 291-296

Atf/Cite as: Nakiboğlu, M.B. "Nil'in Tanrı Kralları"

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 56, Haziran 2024: 291-296.

NİL'İN TANRI KRALLARI

ÖZ

Çalışmada, Eskiçağ'daki Mısır yönetim anlayışının geçirdiği evrelerin dinsel kökenleri üzerinde durularak Mısır firavunlarının kendilerini neden ve nasıl tanrılaştırdığına dair konular açıklanmıştır. Buna bağlı olarak Maat sisteminin, Mısır dini ve yönetimine etkisi üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Mısır toplumundaki inanç faktörü ve yönetim ilişkisinin diğer toplumlara nazaran hangi yönlerden farklılaştığı, Mısır'ın coğrafi konumunun bu oluşumlarda etkisi ifade edilerek okuyucuya aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eskiçağdaki Mısır Yönetimi, Din, Maat Sistemi.

GOD KINGS OF THE NILE

ABSTRACT

In the work, the various phases of the Egyptian administrative understanding in Ancient Age are emphasized by focusing on their religious origins, explaining why and how the Egyptian pharaohs deified themselves. Accordingly, research has been conducted on the influence of the Maat system on Egyptian religion and administration. The ways in which the relationship between the belief factor and administration in Egyptian society differs from other societies are highlighted, along with an explanation of how Egypt's geographical location affected these formations, conveyed to the reader.

Keywords: Ancient Egyptian Administration, Religion, Maat System.

Burada tanıtımı yapılacak olan eser, Mısır coğrafyasının sahip olduğu konum etkisiyle şekillenen ve inanç sistemiyle birlikte bütünleşerek gelenekselleşmiş bir yapının nasıl ortaya çıkmış olduğu ve geliştiği, hangi faktörlerin etkili olduğu ve yahut etki ettiğini okuyucuya aktarmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda eser için kısa bir “başlarken” adı verilmiş olan giriş, on bir ana bölüm, son söz ve kaynakça planı uygun bulunmuştur. Başlıklardan, “başlarken” ve “son söz” hariç her bir başlığa verilen isim kitabın yazılma amacını ifade eden Mısır yönetimi için ipucu niteliğinde önemli başlıklar şeklinde oluşturulmuştur. Bunlara ek olarak, kitabın bölümlerinde ana kaynaklardan alıntılar yapılarak anlatım güçlendirilmiştir. Ana kaynak olarak; Tanrı Hapy İlahisi, ruhban sınıfı mensubu Wer-huu'nun Metni, Vezir Kheti'nin Metni, Osiris'in Büyük İlahisi, Abidos ve Karnak tapınaklarındaki kabartmalar, Palermo Taşı, Turin ve Westcar papirüsleri, Manetho'nun eseri, bu kaynaklar arasında yer almıştır.

Bu kitap, Eskiçağ'daki Mısır toplumunun asırlar boyunca süregelen yönetim sisteminin üzerinde durmuştur. Yönetim sistemindeki değişimlerin neden ve sonuçlarına özellikle dini-ilahi bir perspektiften bakarak birinci el kaynakların yardımıyla, din ve yönetim olgusuna farklı yorumlar getirmiştir. Bundan mütevellit bu eser Mısır tarihi, din ve yönetim gibi alanlarda akademik çalışma yapanların başvuru kaynağı niteliğinde hazırlanmıştır.

Yazar, kitabın “Başlarken” adlı giriş kısmında, kitabın yazılma amacı ve genel bir özetini okuyucuya sunmaktadır. Mısır'ın kendine has coğrafi özellikleri, tarımla buluşması itibarıyla doğmuş olan medeniyeti ve beraberinde getirmiş olduğu piramidal yönetim anlayışı ve yıllar içerisindeki değişiminin ana hatlarını vurgulayarak aktarmıştır.

Kitabın birinci bölümü (s. 12-17) “İteru”dur. Bu bölümde iki konu üzerinde durulmuştur. İlk olarak, Nil Nehri'nin Mısır coğrafyası için önemi ele alınarak başlanmıştır. Yazar, Mısır'da tarımsal hayatın başlamasının ardından elde edilen tarımsal zenginliğin Nil Nehri'ne sahip olabilmekle alakalı olduğundan bahsetmiştir. İteru kelimesinin tanımı yapılarak, Eski Mısır kaynaklarına göre “nehir” anlamına gelmesi ve Nil Nehri'nin Tanrı Happy ile kutsiyet kazanmasının, Mısır toplumu için önemi dikkate değer hususlarla yazar tarafından aktarılmıştır. Mısır toplumu yaşamın devamlılığının vazgeçilmez bir unsuru olarak ve tüm toplumlarında kabul edileceği gibi tarımı ve üretim zenginliğini benimsemişlerdir. Bu amaçla su ne kadar önemliyse güneş de o kadar önemli olmuştur ve hatta güneşi en büyük tanrı kabul ederek Tanrı Ra ile ilişkilendirmişlerdir. Bu bölümde üzerinde durulan ikinci bir konu ise güneşin Mısır için kutsiyeti olmuştur.

Kitabın “Tek” adlı ikinci bölümünde (s. 18-26) kolektif inanç nedir? Kolektif inanç sistemi ve ruhban sınıfının Mısır'ın devletleşmesinde ne gibi etkisi olmuştur? Kral Narmer Mısır yönetiminde nasıl bir değişikliğe gitmiştir? gibi sorulara

cevap aranmıştır. Yazar, öncelikle Neolitik dönemin bir getirisi olan köy yerleşimlerinde insanların belli bir ortak kültüre sahip olabileceği gibi sosyal hayatın ilk adımlarının atılmasına, köy nüfuslarının artması ile şehirleşmelerin görülmesi ve bu şehirleşmeler akabinde doğan toplumsal düzen yetersizliklerinin yönetimde nasıl bir değişiklik yaptığını değinmiştir. Mısır'ın Yukarı ve Aşağı Mısır olarak ayrılması sonrası Kral Narmer'in Mısır'da yönetimi tek bir yönetim ve yönetici çatısı altında toplamasıyla Mısır yönetiminin merkezileşmesinden bahsedilmiştir.

“Hiyerarşi” adlı bölüm (s. 27-34) kitabın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde, “yönetim-din-siyaset” üçlüsü üzerinde durulmuştur. Mısır tanrıları arasındaki hiyerarşik sıralamanın, Erken Hanedanlık Dönemi'ndeki “Ennead” ile Orta Krallık Dönemi'ndeki “Ogdead” ile ilişkisi incelenmiş olup, Mısır yönetim anlayışındaki bağa temas edilmiştir. Mısır inanç sisteminde kozmolojik mitoslar önemli bir yer tutmaktadır. Bu sayede Mısır yönetiminin oluşum sürecinde aralarındaki ilişki belirli nedenlere bağlanarak okuyucuya aktarılmıştır.

Kitabın dördüncü bölümü olan “Maat” adı verilen (s. 35-50) bölümde, Mısır coğrafyasında kozmolojik inançların bir getirisi olan Maat anlayışının yönetimde ve toplumun inancında etkisi oldukça fazladır. Hatta öyle ki Mısır yönetiminin düzgün, adaletli, ahlaklı, saygılı ve hoşgörülü olabilmesi Maat kavramı ile açıklanmıştır. Yazar burada yönetimin en önemli unsuru olan kral ve yöneticilerin kendilerine, diğer dünyaya ve tebaasına karşı nasıl olması gerektiğini Mısır inanç sisteminde adaletin ve ahlakın temsilcisi olan Tanrıça Maat'ın yönetsel anlamda neyi temsil ettiğini bizlere aktarmaktadır. Tanrıça Maat, insanın içindeki adalet terazisidir, bir nevi vicdanıdır. İyi insan olmak, iyi yönetici olmak Tanrıça Maat'a bağlılık ile ilişkilendirilmiş olması nedeniyle kitabın bu bölümü önemli bulunmuştur. Zira Mısır toplumunun yönetilebilmesi için kralın adaletli olması gerekir. Aksi bir durumda Mısır halkı tarafından tanrıların kralı artık desteklemediği düşünülmekteydi. Maat inancı halkında üzerine sorumluluklar yüklemiştir. Özellikle krala ve tanrıya yakışır bir şekilde hizmet edilmesini sağlamıştır. Bu durumda Mısır'daki pramidal yapının oluşmasında oldukça etkili olmuştur. Diğer bir yandan insanların yönetilebilmesi onları bir arada tutabilmekten geçiyordu. Bu birlikteliği kalıcı kılan ise Maat'a olan bağlılıkları kabul edilmektedir. Bu bölüm de halk, yönetim ve din ilişkisinin temelini sağlam atılması, kitabın ilerleyen bölümlerinin anlaşılması ve yorumlanması noktasında oldukça önem taşımaktadır.

Kitabın beşinci bölümünü “Oğul” adlı bölüm (s. 51-64) oluşturmaktadır. Bu bölümde öncelikle Mısır kraliyet listelerinin ulaşılabildiği başlıca ana kaynakların isim ve içerikleri aktarılmıştır. Daha sonrasında ise neden kralların Tanrı Ra'nın oğlu ünvanını aldıkları açıklanmıştır. Yazar burada Mısır krallarının kendilerine sorgulanmazlık atfetmek istedikleri, bunu da Tanrı Ra'nın oğlu ünvanını alarak yaptığını, halkın isyan edecek bir teşebbüste bulunmasının ve bulunmaya kalkıştıklarında bunun sadece krala karşı gelmek değil aynı zamanda tanrılara da karşı

gelmek olduğunu belirtip, yönetsel herhangi bir aksaklığın oluşmasının önüne geçilmek istendiği üzerinde durmuştur. Yazar aynı zamanda kralın Mısır'ın inanç ve yönetim sisteminin başında bulunduğunu belirterek, Mısır yönetiminde krala hizmetin hem devlete hem tanrılara hizmet olduğundan bahsetmiştir.

“Yabancılar” adlı altıncı bölüm (s. 65-75) Mısır yönetimine hâkim olan Hiksoslar'ın işgali ve Kral Ahmose ile birlikte Mısır tarihinde Yeni Krallık döneminin başlaması üzerinden oluşmaktadır. Yazar bu bölümde öncelikle Mısır'ın Orta Krallık biterken ülkenin yaşadığı talihsiz durumlardan; kuraklık, hastalık, fakirlik gibi ülkenin savunmasız ve istilâya açık bir hale gelmesinden bahsetmiştir. Akabinde kendisini Hiksoslar olarak nitelendiren bir grubun içlerinden Solitis'i seçerek Yukarı ve Aşağı Mısır'ın yönetimini ele geçirmesine değinen yazar, Hiksoslar'ın yönetimde Mısır medeniyetini örnek aldığını anlatmıştır. Yerli Kralların Hiksos krallarının yönetiminin altında yaşamak istememesi nedeniyle Ahmose önderliğinde başlatılan bağımsızlık mücadelesi neticesinde yönetimin tek çatı altında toplandığından bahsedilmiştir.

Kitabın yedinci bölümünü “Yüce Tanrı” adlı (s. 76-102) bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümün girişinde yazar adalet anlayışından uzun bir şekilde bahsederek, Mısır yönetiminin ayakta kalabilmesinin ve kralın yönetiminin başarıya ulaşabilmesinin koşulunun Maat'ı uygulayabilmek ve uygulatabilmekten geçtiği aktarılmıştır. Adaletin sağlanma şekli ve kralın yönetimdeki gücü vurgulanmıştır. Edebi metin çevirilerinden örneklere bolca yer verilen bu bölümde “adalet-otorite-yönetim” üçlüsü üzerinde durulmuştur. İlerleyen sayfalarda “Yüce Tanrı” kavramı üzerinde durularak yönetimde kralların almış oldukları bu unvanın ona karşı girişilecek herhangi bir isyanın önüne geçmek için kullanıldığı ve otoritelerinin üstünde herhangi bir güç buldurmuyarak, kendilerini tanrılaştırıp en üst düzeye taşıdıkları anlatılmıştır. Bu bölümün sonlarında tanrı adına savaşmanın önemine dikkat çekilerek, kralın vazifelerinden birisinin de ülkesini korumak, halkını güven içinde yaşatmayı arzulamak ve aynı zamanda ekonomik refahın artmasını sağlamak olduğunu, bunu ise düzenlenen seferler ile gerçekleştirdikleri anlatılmıştır.

Kitabın “Akheneton” adlı sekizinci bölümünde (s. 103-119) Mısır'daki inanç sisteminin IV. Amenofis (Akhenaton) ile geçirdiği değişim anlatılarak yönetim üzerindeki etkisine dikkat çekilmiştir. Yazar, bu değişimin yönetimdeki etkisini kitaptaki şu satırlarla aktarmıştır: “*Tarih boyunca krallar yönettiklerinin farklılaşmasından çok benzeşmesini istemişlerdir. Bu isteğin temelinde tek tipleştirilmiş toplumların daha kolay yönetilmiş olması bulunmaktadır*”(s. 112-113). Akhenaton, Aton'u Mısır'ın tek tanrısı yapmak istemiştir. Böylelikle ülkenin yönetiminde ruhban sınıfının etkisini azaltarak kralın halk üzerinde karşı konulmaz bir güce sahip olmayı hedeflediği düşünülmektedir. Bölümün sonlarında ise Akhenaton'un iç işlerle fazla ilgilenilmesi neticesinde dış işlere karşı ihmalkârlık yaratıldığı ve bu durumun ülkenin dış tehditlere karşı savunmasız hale getirdiğinden bahsedilmiştir.

Kitabın dokuzuncu bölümünü “Büyük Ev” (s. 120- 130) adlı bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde Mısır yönetiminde etkili olan bürokrasi sınıfı üzerinde durulmuştur. Mısır’da bürokrasi ne anlama gelmektedir? Ne şekilde yürütülür? Temel görev ve amacı nedir? gibi soruların cevapları aranmaktadır. Yazar, burada bürokrasinin iyi ve güçlü kalabilmesi ve başarılı bir şekilde görevlerini yürütebilmesinin Mısır için öneminden bahsederek önce vezirin yönetimdeki konumu ve amacı açıklanmış daha sonra ise Mısır yönetiminin uzun yıllar boyu ayakta kalabilmesinde vezirlerin ve yazdırmış oldukları metinlerin önemi üzerinde durmuştur. Son olarak, vezirin altındaki memurların görev ve amaçları anlatılarak Eski “Mısır’daki ordu sistemi nedir ve nasıl işliyordu?” hususları kısaca aktarılmıştır.

Kitabın onuncu bölümü “Savaş” (s. 131-139) adlı bölümdür. Bu bölümde öncelikle Mısır’ın coğrafi konum itibariyle hangi bölgelere savaş açabildiği ve savaşın Mısır için öneminin ne olduğu ve Mısır’ın yönetim tarzının savaşlarda nasıl etkili olabildiğine dair bilgilere yer verilmiştir. Yazar burada Mısır’ın Hititler ile yapılan Kadeş Savaşı’na değinerek geleneksel bir yönetim anlayışına sahip olan Mısır’ın bu yönetim tarzıyla ortaya çıkan başarısına dikkati çekmiştir.

Kitabın on birinci bölümünü “Denizden Gelenler” (s. 140-148) adlı bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde, Deniz Kavimleri Göçleri’nin Mısır’ın yönetim anlayışına etkisi üzerinde durulmuştur. Deniz Kavimleri Göçleri sonucu Hitit Devleti’nin ve Doğu Akdeniz’de yer alan krallıkların yıkılarak bu olayın Bronz Çağı’nı sona erdirmesinden bahsedilmiştir. Eskiçağ coğrafyasını bu denli etkileyen bir olayda Mısır’ın bin yıllardır oluşturmuş olduğu geleneksel yönetim anlayışı sayesinde güçlü kalabildiği ve merkezi bir devlet olarak varlığını yıllarca sürdürebildiği aktarılmıştır.

“*Son söz*” de yazar tüm bölümlerin kısa bir özetini yaparak, Mısır medeniyetinin oluşup gelişebilmesinin sahip olduğu geleneksel yönetim ve piramidal sistemin başarısı olduğunu vurgulayarak kendi yorumuna bu bölümde yer vermiştir ancak ana kaynakların, alana dair yabancı görüşlerin fazlaca kullanıldığı bu kitapta yazarın görüşlerinin kısmi olduğu düşünülmektedir. Bu minvalde belirli yorumların dışında, okuyucunun dikkatini celp edecek, alana dair farklı perspektiflerde eleştiri ve yoruma açık bir görüş geliştirilmemiştir.

Sonuç olarak, Mısır tarihinin binlerce yıl ayakta kalabilmesini sağlayan Mısır coğrafyasındaki yönetim anlayışı ana kaynaklar başta olmak üzere kullanılmış olan çeşitli eserlerin de yardımıyla incelenerek akademik alanyazına katkı sağlayacak nitelikte kaleme alınmıştır. Bu kitap sayesinde, Mısır’ın yönetim şekli ve anlayışının hangi aşamalardan geçerek son haline geldiğini, ne gibi konuların etkili olduğunu ve kendilerine özgü oluşturulmuş bu yönetim anlayışının kökenleri ve sebeplerini anlamak mümkündür. Fakat akademik bir alan için oldukça iyi hazırlanmış bu yazım, alanı bilmeyen normal bir okuyucu için anlayışı zorlaştırır.

maktadır. Bölümlerin içerisinde yer alan dönemin ana kaynakları olan yazıtların bir hayli fazla olması ve bunların Türkçeye çevrilmiş hallerinin de terimler, isimler ve dil bakımından zor olması ana metinden kopmaya sebebiyet verebilmektedir. Ayrıca bölümlerin içindeki birçok terimin anlaşılması için sık sık kullanılması da metnin akıcılığını zorlaştırmıştır. Özetle kaynaklar bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahip kitap akademik anlamda güven taşımaya dolayısıyla, eleştirel ve yorum katma noktasında okuyucunun bir hayli zorlanmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Yıldırım, Ercüment. *Nil'in Tanrı Kralları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2019.